

Мулявка Д. Г.,
кандидат юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри оперативно-розшукової діяльності
Університету державної фіскальної служби України

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

INFORMATION SUPPORT OF CUSTOMS UKRAINE

У науковій статті на підставі аналізу діяльності митних органів України розглядаються основні моменти організації роботи з інформаційними ресурсами при виявленні митних правопорушень і злочинів та організації діяльності митних органів в цілому.

Ключові слова: управління, інформаційні ресурси, митні органи України.

В научной статье на основании анализа деятельности таможенных органов Украины рассматриваются основные моменты организации работы с информационными ресурсами при выявлении таможенных правонарушений и преступлений и организации деятельности таможенных органов в целом.

Ключевые слова: управление, информационные ресурсы, таможенные органы Украины.

In the scientific article based on the analysis of the customs authorities of Ukraine considered the highlights of working with information resources of the detection of customs offenses and crimes and organization of the customs authorities in general.

Key words: management, information resources, customs authorities of Ukraine.

Постановка проблеми. Активний розвиток інформатизації та модернізація всіх гілок влади нашої держави вимагає більшої мобілізації всіх сфер управлінської діяльності, не є виключенням і митні органи.

Система митних органів вирішує складні завдання щодо захисту національних інтересів та безпеки у зовнішньоекономічних відносинах України. Високий рівень організації інформаційного забезпечення полегшує обмін даними між митними органами та їх підрозділами; забезпечує можливість вчасно отримати інформацію про суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, осіб, що порушують митне законодавство, а також забезпечити проведення моніторингу митного оформлення та митного контролю. На нашу думку, питання інформаційного забезпечення митних органів України має велике теоретичне та практичне значення.

Ступінь розробленості проблеми. Про актуальність питання інформаційного забезпечення діяльності митних органів України свідчать також дослідження в наукових працях Ю. Кунєва, П. Пашка, В. Шуляка, І. Дорди, І. Волика, О. Ніколайчука, Д. Приймаченка, К. Беякова, А. Дегтяр, А. Веревченко, В. Горчакова, І. Іванова, О. Голодової, Є. Гармаш та ін.

Виклад основного матеріалу. Інформаційному забезпеченню відводиться особливе місце в розгляді засобів забезпечення сучасної інформаційної технології. Це пов'язано з тим, що, по-перше, саме інформація відбиває змістовний цільовий аспект, відрізняючи інформаційну технологію від будь-якої іншої технології, наприклад, виробничої. А по-друге, сьогодні інформація є найважливішою складовою будь-якої організації. Маючи такі властивості, як відповідність вирішуваним завданням, достовірність, своєчасність, новизна, повнота, оптимальність, актуальність, відтворюваність, вона виступає як необхідний інформаційний ресурс певного підрозділу.

Роль інформації та інформаційних технологій у митній справі відображена в Кіотській конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур, яка передбачає максимальне практичне використання інформаційних технологій; розглядає інформаційні технології як один із принципів митного оформлення, реалізація якого сприятиме спрощенню та гармонізації митних процедур; встановлює стандартне правило використання інформаційних технологій і засобів електронних комунікацій для вдосконалення митного контролю. Тому лише за умови приділення «інформаційному чиннику» належної уваги можна розраховувати на проведення ефективної митної політики, адже «чим повніше й достовірніше інформація, чим оперативніше та якісніше її опрацьовано, тим вище обґрунтованість і потенційна ефективність державно-управлінських рішень і дій» [1, с. 97], а зрештою, ефективність органів державного управління взагалі й митних зокрема.

Варто зауважити, що думки різних вчених з питань нормативно-правового регулювання інформаційно-ресурсного забезпечення відрізняються та умовно поділяються на два підходи.

Відповідно до першого підходу інформаційні ресурси складають тільки інформаційні фонди документів (архіви, бібліотеки, бази даних). При цьому активними інформаційними ресурсами вважаються інформаційні ресурси, які становлять інформацію, що доступна для автоматизованого інформаційного пошуку, зберігання і обробки.

Проте останнім часом більшого поширення набуває другий більш розширений підхід, згідно з яким до складу інформаційних ресурсів включають не лише інформаційні фонди документів, але й інші компоненти, а саме: технічні засоби; джерела інформації; люди; дані, зафіксовані на будь-яких носіях, і навички роботи з ними; засоби обробки інформації.

ції, у тому числі інтелектуальні можливості людини; програмне забезпечення.

Інформацію, яка збирається, обробляється та використовується в митних органах для виконання ними своїх функцій, можливо класифікувати з таких підстав, як час, в якому вона використовується (інформація про минуле, інформація про теперішній час та інформація про майбутнє), залежно від можливості використання (одноразово чи багаторазово), ступеня обробки (первинна міститься в ВМД; проміжна міститься у відповідних структурних підрозділах митниць і є узагальненою інформацією на основі ВМД з того чи іншого питання; кінцева інформація є найбільш цінною, міститься в інформаційних системах та дає змогу отримувати інформацію у будь-якому розрізі даних, що містяться в електронних копіях ВМД), процедури створення (соціологічну, аналітичну, обчислювальну), меж фіксації (підлягає і не підлягає реєстрації), ступеня додаткової переробки перед використанням (потребує додаткової обробки чи ні), місткості та стабільності (вичерпна, що не потребує доповнення; така що потребує доповнення; постійна; змінна, що характеризує ймовірність настання певної події), джерела та режиму доступу тощо. Хоча необхідно ще раз підкреслити, що ця класифікація не є остаточною та всеохоплюючою [2].

У системі митного права інформація, що циркулює в митних органах (митна інформація), можна представити як офіційно документовану інформацію, яка збирається, використовується, поширюється, зберігається митними органами під час їх поточної діяльності відповідно до законодавства і дає змогу характеризувати явища та процеси, що відбуваються під час здійснення митної справи [2]. Саме тому на сьогоднішній день впровадження та функціонування «електронної митниці» стало основою інформаційного забезпечення та митної безпеки Української держави.

Почнемо з того, що під терміном «електронна митниця» розуміють багатфункціональну комплексну систему, яка існує у митних органах країни, поєднує інформаційно-комунікативні технології та сукупність механізмів їх застосування, дає можливість підвищити якість митного регулювання та вдосконалити митне адміністрування [3].

Метою створення автоматизованої інформаційної системи «Електронна митниця» є забезпечення спрощення в організації роботи митних органів України, а також забезпечення митної безпеки держави. Всі ці заходи можливо досягнути завдяки:

– постійному двосторонньому потоку інформації від суб'єктів ЗЕД, органів державної влади, а також митних адміністрацій інших держав;

– автоматизації всіх процесів митних процедур (з митного контролю та оформлення вантажів до їх супроводження);

– інформаційному забезпеченню правоохоронної діяльності та контролю за переміщенням товарів [4].

Як зазначив у своїй праці доктор економічних наук Павло Володимирович Пашко, основними завданнями «Електронної митниці» є:

– автоматизація процесів митного контролю та митного оформлення товарів, предметів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України;

– забезпечення функціонування системи електронного документообігу;

– забезпечення функціонування системи аналізу ризиків;

– сприяння захисту прав інтелектуальної власності в процесі зовнішньоекономічної діяльності шляхом ведення відповідних автоматизованих систем;

– забезпечення інформаційної взаємодії митної служби України з правоохоронними органами та іншими органами державної влади України в межах двосторонніх угод або спільних наказів про обмін інформацією;

– формування банку даних Електронної митниці;

– забезпечення інформаційної безпеки під час формування і функціонування банку даних Електронної митниці;

– накопичення інформації в результаті проведення митного контролю та митного оформлення товарів, предметів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України;

– забезпечення інформаційної взаємодії та співпраці відповідно до укладених Україною міжнародних договорів;

– проведення єдиної науково-технічної політики під час створення Електронної митниці [3].

Важливим напрямом у використанні інформаційних технологій у сфері зовнішньоекономічної діяльності було запровадження комплексної системи управління ризиками та розвиток системи електронного декларування.

Високу роль інформаційних технологій у митній справі відображено в Міжнародній конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція, 1999 р.), яка:

– передбачає максимальне практичне використання інформаційних технологій;

– розглядає інформаційні технології як один з принципів митного оформлення, реалізація якого сприятиме спрощенню та гармонізації митних процедур;

– установлює стандартне правило використання інформаційних технологій і засобів електронних комунікацій для вдосконалення митного контролю [5].

На сьогоднішній день реалізація процедури електронного декларування товарів надає змогу сформувати необхідні умови для застосування інформаційних технологій на якісно новому рівні й забезпечити запровадження електронного документообігу між митними органами та суб'єктами ЗЕД з використанням механізму електронного цифрового підпису.

Електронну форму декларування орієнтовано на реалізацію єдиного алгоритму автоматизованої обробки відомостей, що заявляються у ВМД, на рівні митних органів з автоматизованим форматно-логічним контролем, аналізом ризиків і виданням різноманітних застережень для посадових осіб митних

органів, які здійснюють митний контроль та митне оформлення товарів [3].

Митним кодексом приділено значну увагу використанню сучасних електронних систем та інформаційних технологій, які дають змогу скоротити час проходження товарів через митницю та звести до мінімуму кількість бюрократичних процедур при прийнятті рішень щодо випуску товару.

Кожному суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності, який перебуває на обліку в фіскальних органах, доступна процедура електронного декларування. Системна робота щодо врегулювання питань оформлення електронних декларацій фіскальною службою України та їх використання іншими державними органами позитивно позначилися на переході підприємств від паперової форми декларування до електронної.

Відповідно до частини четвертої статті 257 Митного кодексу України у системі центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, створено акредитований центр сертифікації ключів, який безоплатно надає територіальним органам зазначеного центрального органу виконавчої влади на регіональному та місцевому рівнях та підприємствам усі необхідні послуги електронного цифрового підпису [6].

На сьогодні митне законодавство України дає змогу використовувати електронне декларування без будь-яких обмежень всіма бажаними підприємствами, які перебувають на обліку у митних органах, та передбачає можливість подання електронної декларації в усіх без винятку митних режимах. Від декларанта необхідна лише наявність електронного цифрового підпису. За бажанням підприємство може отримати електронний цифровий ключ у територіальних підрозділах Акредитованого центру сертифікації ключів ДФС безкоштовно [7].

Процедура електронного декларування товарів виконується в такому порядку:

1) підприємство заповнює в установленому порядку вантажну митну декларацію в електронному вигляді;

2) додає до неї електронні копії документів, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів;

3) формує повідомлення та засвідчує його електронним цифровим підписом;

4) передає зазначене авторизоване повідомлення каналами передачі даних за допомогою системи інформаційно-телекомунікаційного комплексу «Електронна пошта» до відповідного структурного підрозділу митного органу, де воно буде проаналізовано за допомогою програмного забезпечення «Інспектор-2006», або направляє авторизоване повідомлення безпосередньо до Центральної бази даних Єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів, де воно буде проаналізовано за допомогою відповідних програмно-інформаційних комплексів.

Застосування електронного цифрового підпису в електронних документах здійснюється з використанням послуг акредитованого центру сертифікації

ключів відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис». Під час приймання електронних документів здійснюється відповідна процедура перевірки ЕЦП з використанням відповідних програмно-інформаційних комплексів (на рівні митного органу або центральної бази даних), що дає можливість пересвідчитися у цілісності та достовірності електронного документа.

Програмно-інформаційний комплекс (на рівні митного органу – Інспектор-2006») в автоматичному режимі перевіряє:

– достовірність ЕЦП на авторизованому повідомленні;

– дотримання структури й формату даних, що встановлюються митними органами України до документів, які подаються в електронному вигляді;

– правильність заповнення електронних копій ВМД та інших документів на предмет відповідності форматно-логічному контролю.

У разі негативних результатів перевірки програмно-інформаційний комплекс формує й направляє декларанту протокол, який містить перелік помилок у ВМД.

У разі позитивних результатів перевірки:

– ВМД реєструється з присвоєнням їй реєстраційного номера;

– аналізується ризик за ВМД;

– формується й направляється декларанту протокол, який містить реєстраційний номер ВМД з діапазону номерів, зарезервованих митним органом, та інформацію про результати контролю в митному органі.

Результати контролю в митному органі містять інформацію про форми митного контролю, необхідні для завершення митного оформлення товарів, що заявляються митному органу шляхом подання паперових примірників документів, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, а саме здійснення митного контролю:

– без пред'явлення товарів для митного огляду;

– з обов'язковим застосуванням окремих форм митного контролю (перевірка документів, частковий огляд товарів тощо);

– з обов'язковим проведенням митного огляду тощо [3].

Варто зауважити, що необхідною умовою успішної реалізації реформи митних органів України є максимальна автоматизація процесів організації діяльності митних підрозділів. На сьогоднішній день фіскальні органи мають у розпорядженні достатньо розвинену автоматизовану систему, включаючи центральний, регіональний та місцевий рівні. Означені органи користуються у своїй діяльності значним масивом інформації, а тому актуальним нині є дослідження організаційно-правових засад забезпечення інформаційної безпеки у митній сфері.

Як зазначають всі видатні науковці, що досліджували цю проблематику, питання інформаційної безпеки митних органів не може бути вирішено без розробки збалансованої політики безпеки, моніторингу інформаційного середовища фіскальної служби, аналізу наслідків небезпечних інформаційних впливів.

Позицію країн-членів Європейського Союзу щодо змісту поняття інформаційної безпеки було висловлено представником Швеції при обговоренні питань міжнародної інформаційної безпеки на 56-й сесії Генеральної Асамблеї ООН, яка є, на нашу думку, досить точною та змістовною: «Інформаційна та мережева безпека означає захист особистої інформації про відправників і одержувачів, захист інформації від несанкціонованих змін, захист від несанкціонованого доступу до інформації і створення надійного джерела постачання обладнання, послуг та інформації».

Назвемо основні фактори, що впливають на інформаційну безпеку фіскальної служби України.

1) *Природний чинник*. Сукупність загроз природного характеру, що є наслідком впливу природної непереборної сили (стихії): землетруси, повені, метеорологічні катаклізми тощо, що призводять до стійкого порушення функціонування інформаційних і телекомунікаційних ресурсів, аж до їх втрати або фізичного знищення. Ймовірність визначається специфікою території, на якій дислокується об'єкт, що захищається: багаторічними метеорологічними спостереженнями, геотектонічними даними тощо.

2) *Техногенний фактор*. Сукупність загроз штучного характеру, викликаних результатами людської діяльності: пожежі, вибухи, затоплення, радіаційні та хімічні зараження, енергетичні аварії тощо.

3) *Системний фактор*. Виникнення загрози цілісності інформації і (або) функціонуванню інформаційно-телекомунікаційних засобів, систем і мереж у результаті помилок у їх проектуванні та розробці або виникнення внутрішньосистемних збоїв при їх

експлуатації, в тому числі через недосконалість або конфлікти програмного забезпечення або несправності обладнання.

4) *Людський фактор*. Виникнення загрози безпеки інформації в результаті відсутності професійних навичок, недостатньої підготовки, халатності, неналежного виконання обов'язків або наміру персоналу, що експлуатує інформаційно-телекомунікаційні засоби, системи та мережі, розробників програмного забезпечення і користувачів, які мають допуск до інформації на законній підставі. Порушення правил експлуатації ЕОМ, їх систем та мереж особами, відповідальними за цю роботу.

5) *Кримінальний фактор*. Цілеспрямований зовнішній вплив на інформаційні ресурси та інформаційно-телекомунікаційні засоби, системи та мережі («атаки», вторгнення) з метою знищення, блокування чи копіювання інформації, розробка і впровадження шкідливих програм (вірусів, симуляторів, «троянських» програм, клавіатурних перехоплювачів тощо), впровадження спеціальних технічних засобів для негласного отримання інформації [7, с. 101].

Висновки. На сучасному етапі серед основних реальних та потенційних загроз безпеці в інформаційній сфері виділяється розголошення інформації, яка становить державну та іншу таємницю, конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та інтересів фіскальної служби. На нашу думку, для організації системи комплексного моніторингу та контролю стану інформаційної безпеки необхідно регулярно проводити перевірки організації і стану інформаційної безпеки (планові, раптові, за фактами порушення інформаційної безпеки).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дегтяр А. Державно-управлінські рішення: інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення / А. Дегтяр. – Х. : Вид. Магістр, 2004. – 224с.
2. Бабалик Є. Адміністративно-правові основи інформаційного забезпечення митних органів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Є. Бабалик. – Одеса, 2010. – 196 с.
3. Митні інформаційні технології : [навч. посіб.] / за ред. П. Пашка. – К., 2011. — 391 с.
4. Електронна митниця [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Електронна_митниця.
5. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_643.
6. Митний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
7. Електронне декларування товарів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/7257>.
8. Гребенников Ю. Правовое регулирование информационных ресурсов налоговых органов Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 «Административное право; финансовое право; информационное право» / Ю. Гребенников. – Саратов, 2009. – 193 с.